

Doeko Bosscher

De burgerrechten in Amerika

Over stilstaan, hollen, achteruitlopen en tenslotte weer hollen

In onderstaand artikel zet Doeko Bosscher de ontwikkelingen van de burgerrechten in Amerika uiteen. Het startpunt is de revolutie van 1776 en de daarop volgende grondwet van 1787 en Bosscher trekt vanaf daar een lijn die eindigt met het formele einde van rassenscheiding in 1954.

In de tuin van het Witte Huis spelen tegenwoordig twee meisjes met een donkere huidskleur. Zij heten Malia en Sasha en zij hebben drie Afro-Amerikaanse grootouders en één blanke. Hun vader, Barack Obama, is de eerste 'zwarte' president van het land. Het tafereel van die twee meisjes die hun recentelijk verworven 'Portugese waterhond' Bo een stok toewerpen is om allerlei redenen ontroerend. Politiek en ethisch het meest interessant aan hun aanwezigheid daar is het feit dat nog maar een paar decennia geleden zoiets volkomen ondenkbaar zou zijn geweest. Amerika *has come a long way*.

In dit artikel zal vooral gekeken worden naar ontwikkelingen rond de burgerrechten in de negentiende eeuw, maar de lijn wordt doorgetrokken tot 1954. In dat jaar deed het Hooggerechtshof zijn beroemde uitspraak dat het systeem van rassenscheiding tot ongelijkheid leidde, in een vorm en in een mate die zich niet verdroegen met de Amerikaanse grondwet. Daarmee was het vonnis over 'Jim Crow' geveld, al zou het nog een tijd duren voor het werd uitgevoerd.

Slavernij in Amerika voor het ontstaan van 'de Verenigde Staten' in 1776

Heel Amerika kende al anderhalve eeuw slavernij toen de revolutie uitbrak. Het beeld van een sterk tegen slavernij gekant 'noorden' tegenover een racistisch 'zuiden' dat niet gaf om het lot van de zwarten, is onjuist.

Ook waar in het noorden weinig zwarten als slaven op het land werkten of als lijfeigenen in het huishouden, werd er aan slavernij en slavenhandel toch geld verdiend, bijvoorbeeld in de scheepvaart. Dat neemt niet weg dat er tussen noord en zuid langzaam maar zeker grote tegenstellingen ontstonden, die onvermijdelijk ook een politiek-morele dimensie kregen. Het aantal zwarten speelde daarbij een rol. In het zuiden domineerden de plantages - katoen veelal - met hun zwarte arbeiders de economie. Naarmate er meer Afro-Amerikanen deel uitmaakten van de bevolking, was 'zwarte emancipatie' voor veel blanken een groter schrikbeeld. Zouden vrijgelaten slaven geen meerderheid van de bevolking gaan vormen, of minstens een grote en machtige minderheid? Zouden zij misschien wraak gaan nemen op de blanken? In het zuiden heerste logischerwijs meer van dit soort vrees dan in de rest van het land, maar ook in het noorden kwam zij voor. Afhankelijk van de richting waarin de speculaties gingen, bepaalden de blanken hun standpunt. Wie zich door angst liet leiden kroop in de schulp van eng racisme. Wie durfde te veronderstellen dat hoe eerder het kwaad van de slavernij zou worden uitgeroeid, des te makkelijker de vrijgelatenen in vrede hun plaats in de nieuwe samenleving zou vinden, koos voor emancipatie.

Dat de plantages zich vooral in het zuiden van de Britse kolonie ontwikkelden, had in de eerste plaats met het klimaat te maken. Maar het uitdijen van de plantagecultuur levert op zichzelf nog geen verklaring voor de omvang van het fenomeen slavernij. Die had een economische achtergrond. Ook in relatief gunstige klimatologische omstandigheden was het een risicovolle bedrijfstak. De landeigenaren konden, onder meer vanwege de concurrentie op de wereldmarkt, hun bezit niet exploiteren zonder slaven. Daardoor werden zij steeds afhankelijker van de aanvoer van nieuwe werkkrachten vanuit Afrika. In het noorden van de kolonie was de landbouw anders georiënteerd. Slavernij en horigheid waren daar niet de kurk waarop de welvaart dreef. Geen wonder dat men in het noorden ook sneller tot de conclusie kwam dat deze verschijnselen niet te rijmen waren met de eigen (christelijke) cultuur.

De *founding fathers* van de republiek stonden ambivalent tegenover de slavernij. Men kon (als bijvoorbeeld John Adams) nog zo tegen het principe gekant zijn, de praktische consequenties van afschaffing waren op de korte termijn te problematisch. De staten die zich in 1776 aaneen hadden gesloten om hun vrijheid te bevechten, bewaakten hun *states rights* met een scherp oog. De beperkte handelingsvrijheid van de centrale wetgever stond elke *founding father* in het bewustzijn gegrift. En dan waren er nog

de persoonlijke, zakelijke belangen. Zowel Washington als Jefferson - om slechts twee andere grote namen te noemen - bezat slaven, hoeveel wroeging en ander moreel ongemak dat bij hen ook veroorzaakte.¹ Beiden vonden dat er een eind aan moest komen, maar beiden hadden hun (vooral economische) redenen om daarin niet voorop te lopen. De discussies over de morele aanvaardbaarheid van slavernij werden noch bij het uitroepen van de onafhankelijkheid (1776), noch in het kader van de formulering van een grondwet (1787) beslecht. Het was een te omstreden thema. George Washington bracht drie van zijn meer dan honderd slaven als persoonlijke verzorgers mee naar de Constitutional Convention in Philadelphia, en niemand die ervan opkeek.² In artikel 1 van de grondwet die daar werd geschreven kwam zelfs te staan dat de slavenhandel, de basis van het fenomeen slavernij, op zijn vroegst op 1 januari 1808 zou kunnen worden verboden - wat overigens inderdaad - en met krachtige steun van president Jefferson³ - zou gebeuren.⁴ Pas tegen het midden van de volgende eeuw kandelde de publieke opinie ten volle - in het noorden tenminste.

Constitutie en *Bill of Rights*

De Amerikaanse grondwet van 1787 draaide om recht en vrijheid. Bij de revolutie van 1776 hadden deze begrippen al centraal gestaan. De kolonisten hadden zich beknot gevoeld in hun rechten, niet in de laatste plaats het recht om in ruil voor het betalen van belasting zichzelf te mogen besturen. Aangezien het wantrouwen tegen 'autoriteiten' ook na het verkrijgen van de onafhankelijkheid nog volop aanwezig was, werden in de *Constitution* allerlei garanties tegen machtsmisbruik ingebouwd. Het volk was de baas; dat volk bestond uit individuen die allemaal hun 'vrijheid' opeisten. Natuurlijk, het land moest bestuurd worden, wat betekende dat de uitvoerende

- 1 Jefferson schreef eens in een brief aan John Holmes dat de kwestie van de slavernij hem uit zijn slap hield als een 'fire-bell in the night' [<http://www.loc.gov/exhibits/jefferson/159.html>].
- 2 Richard Beeman, *Plain, Honest Men. The Making of the American Constitution* (New York 2009) 308-9.
- 3 William W. Freehling, 'The Founding Fathers and Slavery', *The American Historical Review* 77 (1972) 81-93, aldaar 88.
- 4 In sectie 9: 'The migration or importation of such persons as any of the states now existing shall think proper to admit, shall not be prohibited by the Congress prior to the year one thousand eight hundred and eight, but a tax or duty may be imposed on such importation, not exceeding ten dollars for each person.'

macht voldoende ruimte diende te krijgen. Maar verder was de grondwet sterk defensief getoonzet. De *executive* had alleen iets te vertellen voor zover bevoegdheden expliciet aan hem waren toegekend. Voor het overige waren de burgers ('*We, the people*') autonoom.

Het was toch nog niet duidelijk genoeg op papier gezet. Al korte tijd later (1789) werden er in de - toen in de stad New York bijeenkomende - nationale volksvertegenwoordiging tien 'amendementen' op de grondwet aangenomen, die bekend kwamen te staan als de *Bill of Rights*. De grondwet had ondanks alle behoedzaamheid van de opstellers zozeer op een 'machtsgreep' door bestuurders geleken dat een operatie tot herstel van vertrouwen nodig was geweest.

Hoewel iemand als Alexander Hamilton, die tijdens de conventie van 1787 in Philadelphia de staat New York had vertegenwoordigd, een *Bill of Rights* overbodig vond ('*in strictness, the people surrender nothing, and as they retain everything, they have no need of particular reservations*') of zelfs schadelijk (want het zou lijken alsof de rechten die de Bill of Rights niet expliciet voorbehield aan de burger, aan de overheid toekwamen), tekende zich een duidelijke meerderheid vóór de amendementen af. James Madison, vertegenwoordiger van de machtige staat Virginia en geestelijke vader van de oorspronkelijke grondwet, legde zich bij de feiten neer. Hij spande zich in om eens te meer duidelijk te maken dat de macht volledig bij het volk bleef. Ten overvloede kwam er in de Bill of Rights te staan dat '*the enumeration in the Constitution, of certain rights, shall not be construed to deny or disparage others retained by the people*': het volk had ook rechten die niet als zodanig in de nieuwe wet werden opgesomd. Voor alle duidelijkheid kwamen de rechten die wij tegenwoordig de 'klassieke' grondrechten noemen, expliciet in de wet te staan: de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging en de vrijheid van - op z'n Nederlands gezegd - vereniging en vergadering.⁵ En dat al meteen in het eerste amendement:

'Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances.'

- 5 Tegenwoordig worden de 'klassieke' grondrechten onderscheiden van de 'sociale': de eerste categorie probeert de burger tegen de overheid te beschermen, de tweede vraagt de overheid juist om ten gunste van de burger te interveniëren.

Slavernij en rechten voor Afro-Amerikanen

De ene burger was de andere niet. In het algemeen gesproken hadden Afro-Amerikanen andere (en vooral veel minder) rechten dan blanken, maar de situatie verschilde van staat tot staat en zelfs van stad tot stad. Enkele duizenden 'vrije' zwarten hadden gestreden in de legers die de Britten hadden verslagen. Begrijpelijkerwijs gingen zij ervan uit dat de hooggestemde bewoordingen waarmee de Amerikanen hun vrijheid hadden opgeëist, ook op henzelf van toepassing waren. In sommige staten werd hun hoop enigszins werkelijkheid. Zo schafte Pennsylvania al in 1780 (als eerste) de slavernij af, onder verwijzing naar de *Declaration of Independence*. Er werden echter zoveel voorwaarden aan verbonden dat niet één slaaf per direct de vrijheid kreeg. Toch was het een belangrijk signaal. Ook staten als Vermont, Massachusetts en Rhode Island spraken zich al vroeg principieel tegen de slavernij uit. Bij wijze van compensatie kregen eigenaren van slaven wel hun recht hun voormalige slaven een *indenture* (een arbeidscontract, in dit geval onvrijwillig) op te leggen. Toen New York in 1817 een eind maakte aan de slavernij, werd in de wet een afbouwtermijn van tien jaar vastgelegd.⁶

Op landelijke schaal waren dergelijke ontwikkelingen voorlopig nog ondenkbaar. De blanke voorstanders van 'emancipatie' kregen in de *Constitutional Convention* in Philadelphia geen voet aan de grond. De grondwet van 1787 noemde slavernij en de Afro-Amerikaanse bevolkingsgroep nergens met zoveel woorden. De enige (verkapte) verwijzing naar slaven was te vinden in een passage in het eerste artikel van de grondwet, dat regelde hoeveel vertegenwoordigers elke staat in het Congres zou krijgen:

*'Representatives and direct Taxes shall be apportioned among the several States which may be included within this Union, according to their respective Numbers, which shall be determined by adding to the whole Number of free Persons, including those bound to Service for a Term of Years, and excluding Indians not taxed, three fifths of all other Persons.'*⁷

Slaven telden dus maar 3/5 mee bij het bepalen van de omvang van de verschillende delegaties. Dit voorbeeld wordt wel eens van stal gehaald om te bewijzen dat geen van de *founding fathers* deugde, omdat niemand protesteerde tegen deze vorm van discriminatie. De werkelijkheid was genu-

6 Louis E. Horton, 'From Class to Race in Early America. Northern Post-Emancipation Racial Reconstruction', *Journal of the Early Republic* 19 (1999) 629-649, aldaar 642.

7 Artikel 1, sectie 2, 'clause' 3.

anceerder. Juist in het zuiden, waar verreweg de meeste slaven woonden en waar de hele economie op slavernij steunde, wilde de blanke bovenlaag dat de slaven in dit speciale geval - waar het ging om het tellen van inwoners, als norm voor het relatieve gewicht van de staat in de landelijke volksvertegenwoordiging - als volwaardige burgers werden beschouwd. De 'abolitionisten' (degenen die afschaffing van de slavernij nastreefden) in het noorden waren warme voorstanders van het beperkt meetellen van de slaven, omdat daardoor de politieke macht van het racistische zuiden nog enigszins in toom werd gehouden. In nogal wat zuidelijke staten maakten slaven immers een groot percentage van de totale bevolking uit.

De periode tot en met de Burgeroorlog

De *Abolitionist movement* was, zolang er een patstelling bestond tussen het noorden (in principe voor geleidelijke afschaffing) en het zuiden (mordicus voor handhaving van de slavernij) het centrum van de ontwikkelingen. Organisaties als de *American Anti-Slavery Society* en meestal (protestants) religieus geïnspireerde individuen als William Lloyd Garrison (1805-1879) droegen het ideaal van een slavernijloze samenleving uit. Hun streven weerspiegelde niet alleen verzet tegen een immoreel verschijnsel als slavernij, maar ook de afkeer van het soort immoraliteit dat door het verschijnsel werd uitgelokt: voor een slaaf kon bijvoorbeeld geen normaal gezinsleven zijn weggelegd, waardoor hij ook zijn seksuele lusten niet in normale banen kon leiden.⁸ De ethisch gemotiveerde abolitionisten waren qua moraal volop kinderen van hun tijd.

In het noorden was slavernij evident op de terugtocht. In de meeste staten waren er tenslotte alleen nog maar sporen van te zien, zoals halfvrijwillige dienstverbanden van huishoudelijk personeel. Het zuiden klampte zich juist helemaal aan de *peculiar institution* vast. John Calhoun (1782-1850) uit South Carolina, vice-president onder John Quincy Adams en Andrew Jackson, was een van de eersten die dit eufemisme gebruikte. 'Peculiar' stond niet voor 'vreemd', maar voor 'typisch voor ons'. Het zuiden mocht de slavernij niet opgeven, op straffe van zijn economische ondergang en, erger nog, een bloedbad. Dat de slaven het slecht hadden was volgens Calhoun een hardnekkig misverstand:

8 In de woorden van Charles K. Whipple: 'The very laws of the South are temptations, instead of obstructions, to sin.' Herbert G. Gutman, *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925* (New York 1977) 295.

*'Never before has the black race of Central Africa, from the dawn of history to the present day, attained a condition so civilized and so improved, not only physically, but morally and intellectually.'*⁹

Vroeg of laat moest de spanning tussen noord en zuid ontaarden in een harde botsing. In de jaren 1850 ontstonden steeds meer problemen rond de uitwerking van eerder bereikte compromissen, over kwesties als het wel of niet toestaan van slavernij in nieuwe staten en het wel of niet terugsturen van uit het zuiden gevluchte slaven. Het was in deze periode dat Harriet Beecher Stowe haar *Uncle Tom's Cabin* publiceerde. Dit boek gaf een schril beeld van de perverse kanten van slavernij. Het maakte grote indruk op een breed publiek - ook in het zuiden. Tijdens een ontmoeting in Washington zou president Lincoln de schrijfster een keer aanspreken als *'the little woman who wrote the book that made this great war'*.¹⁰

Na de verkiezing van Abraham Lincoln tot president in 1860 was afscheiding van de meest fervente 'slavenstaten' onafwendbaar. De man die als 'honest Abe' de geschiedenis zou ingaan was zeker geen typische abolitionist, maar afschaffing van de slavernij stond zo hoog op zijn agenda als een presidentskandidaat zich kon veroorloven.¹¹ Het handhaven van de eenheid van het land had nog meer prioriteit; de vraag naar Lincolns prioriteiten werd echter irrelevant doordat het zuiden overmoedig zijn eigen weg ging. In februari 1861 besloten zeven staten tijdens een bijeenkomst in Montgomery, Alabama, tot vorming van een eigen regering, met Jefferson Davis uit Mississippi als president. Deze rebellie van de *Confederate States of America* (de *Confederacy*) leidde vrijwel onmiddellijk tot een burgeroorlog. De *Civil War* (1861-1865) zou uitlopen op een gruwelijke slachting. Het zuiden incasseerde in vier jaren van wisselende kansen per saldo verreweg de meeste schade. Tijdens de oorlog leden de slaven vaak mee met hun eigenaren. In veel gevallen bestond er een sterke loyaliteit tussen meester en slaaf, of in ieder geval van de slaaf jegens de meester. Als het plantersgezin rouwde vanwege het verlies van een zoon of een echtgenoot, liet dat de zwarte families op het landgoed niet on-

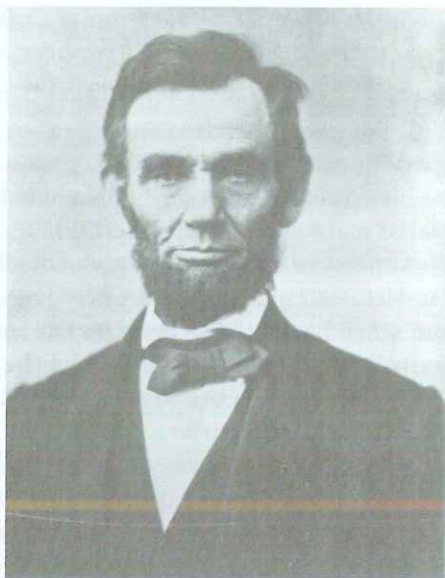
9 Calhoun in zijn beroemde speech over *'the reception of abolition petitions'* (1837). Vaak geciteerd. Letterlijke tekst: <http://www.wfu.edu/~zulick/340/calhoun2.html>.

10 Het waarheidsgehalte van dit verhaal is onduidelijk, maar het zou goed waar kunnen zijn.

11 Voor een beschouwing over Lincolns ideeën tegen de achtergrond van zijn tijd zie: *'Collective Memory and History. How Abraham Lincoln Became a Symbol of Racial Equality'*, *The Sociological Quarterly* 38 (1997) 469-496.

beroerd. Het staat vast dat velen hoopten op een overwinning van de *Confederacy*, onbewust van wat er werkelijk op het spel stond.¹² In een aantal geboekstaafde gevallen sloegen de slaven op de plantages op de vlucht bij de nadering van troepen van de *Union*. De gruwelverhalen van hun eigenaren over de duivels uit het noorden misten hun uitwerking niet.¹³

In de maand april 1865 leed het laatste zuidelijke leger een nederlaag bij Appomattox, waardoor de *Confederacy* zich moest overgeven en de Burgeroorlog ophield. Bijna tegelijkertijd werd echter ook Abraham Lincoln ver-

Abraham Lincoln.

moord, zodat er van euforie nauwelijks sprake kon zijn. Twee 'emancipation proclamations' van Lincoln hadden toen al de bevrijding van alle slaven afgekondigd. Deze hadden voorlopig alleen betrekking op de staten van de *Confederacy* en nog niet op de staten die zich niet hadden afgescheiden. Zo kwam er, net als in 1780 in Pennsylvania het geval was geweest toen daar de slavernij werd 'afgeschaft', ondanks hooggestemde woorden niemand meteen vrij. Lincolns proclamaties waren wel het kompas dat naar een betere toekomst wees voor alle vier miljoen slaven die de Verenigde Staten aan het begin van de Burgeroorlog hadden geteld.

De bekroning van de strijd tegen de *Confederate States of America* (CSA) was de aanvaarding van het dertiende amendement op de grondwet in 1865:

'Neither slavery nor involuntary servitude, except as a punishment for crime whereof the party shall have been duly convicted, shall exist within the United States, or any place subject to their jurisdiction.'

Een meerderheid van de CSA-staten ratificeerde dit amendement nog datzelfde jaar, enkele andere volgden korte tijd later en alleen Mississippi hield

12 Leon F. Litwack, *Been in the Storm So Long. The Aftermath of Slavery* (New York 1980) 3-14.

13 *Ibidem*, 96.

zijn verzet vol tot in 1995 (!).¹⁴

Hiermee was de slavernij formeel afgeschaft. Al een jaar na het dertiende volgde het veertiende amendement, dat een betere juridische bescherming van vrijgelaten slaven beloofde:

*'All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside. No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.'*¹⁵

Reconstruction en 'Jim Crow'

Na de Amerikaanse Burgeroorlog brak een chaotische tijd aan, waarin noord en zuid hun posities tegenover elkaar opnieuw moesten bepalen. Deze periode wordt *Reconstruction* genoemd, omdat het land als het ware moest worden hersticht. In de eerste jaren na de oorlog wreef het noorden het verliezende zuiden zijn nederlaag zo diep mogelijk in, met een soort bezetting (door een noordelijke troepenmacht en een interim-bestuur) en allerlei andere pijnlijke maatregelen. De vrijgelaten zwarten, die part noch deel hadden gehad aan het ontstaan van deze situatie, werden het voornaamste doelwit van de agressie van de vernederde blanke meerderheid. Waar de frustraties die zich in het zuiden opstapelden nog enigszins in toom konden worden gehouden zolang de 'bezetting' voortduurde, kregen de zwarten de volle laag zodra het noorden zich bij wijze van verzoening uit de staten van de voormalige Confederatie terugtrok. Voor de *freedmen*, die enige tijd van bijna volledige vrijheid hadden genoten en zelfs allerlei bestuursambten hadden vervuld, brak toen een lijdensweg aan.

Er was geen andere optie geweest dan verzoening. Alleen zo kon echt een punt achter de controverse tussen noord en zuid worden gezet. Eerst kregen tussen juli 1866 (Tennessee) en juli 1870 (Georgia) alle staten die zich hadden afgescheiden, hun vertegenwoordiging in het Congres (in Washington, D.C.) weer terug. Niet lang daarna pakten de laatste eenheden van het bezettingsleger hun boeltje. Vanaf 1877 waren de zuidelijke staten

14 Het officiële verhaal wil dat Mississippi was 'vergeten' dat het dit amendement nooit had geratificeerd.

15 Aanvaard op 13 juni 1866 en door voldoende staten geratificeerd om van kracht te zijn op 9 juli 1868.

weer baas in eigen huis en kwam er een eind aan de 'Reconstruction'. Blanke extremisten van organisaties als de Ku Klux Klan kregen daarna alle vrijheid om zwarten te intimideren. *Lynchings* – moordpartijen tegen zwarten buiten elke juridische procesgang om – waren een wijdverbreid verschijnsel. Maar het juridische kader zelf verzwakte ook. De z.g. 'Jim Crow laws' beroofden zwarten van diverse rechten die zij in de periode van *Reconstruction* hadden verkregen.¹⁶ Het noorden wist ervan maar kon of wilde niet ingrijpen. Murw van oorlog en broedertwist lieten de Verenigde Staten het terugdraaien van de idealistische wetgeving die met het eind van de *Civil War* gepaard was gegaan, op zijn beloop.

In zoverre was 'Jim Crow' een door het noorden gesanctioneerd fenomeen. Dat het hele land zich – met meer of minder tegenzin – bij de discriminatie van zwarten in het zuiden had neergelegd, bleek in 1896. Toen formuleerde het Hoogerechtshof zijn geruchtmakende arrest in de zaak 'Plessy vs. Ferguson', die ging over de aanvaardbaarheid van rassenscheiding in het openbaar vervoer van de staat Louisiana. Ervan uitgaande dat het bestaan van gescheiden voorzieningen voor blank en zwart niet behoefde te impliceren dat zwarten met kwalitatief mindere voorzieningen worden afgescheept, bestreed het Hof dat '*the enforced separation of the two races stamps the colored race with a badge of inferiority*'. Rassenscheiding was dus niet in strijd met de grondwet. Daarmee gaf de hoogste rechter van het land zijn zegen aan de doctrine van '*separate but equal*'.

Een mijlpaal: 'Brown versus Board of Education' (1954)

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het Amerikaanse leger nog sterk gesegregeerd, maar bepaalde commandanten hanteerden hun eigen regels. Voor generaal Patton bijvoorbeeld waren inzetbaarheid en dapperheid het enige criterium. In de praktijk kwam het daardoor regelmatig voor dat eenheden volledig geïntegreerd aan de strijd deelnamen. Voor zwarte soldaten die de vrijheid en de gelijkheid hadden geproefd, was het maar al te vaak een bittere pil om na de demobilisatie in 1945 terug te moeten keren in een van racisme doortrokken samenleving. Zelfs de hoogste militaire onderschei-

16 De naam 'Jim Crow' verwijst vermoedelijk naar een figuur (gespeeld door een blanke acteur die een zwarte nadeed) in een satirische theatershow van ver voor de burgeroorlog. Het begrip 'Jim Crow' duidde later het complex van wetten en maatregelen aan waarmee de zwarte bevolking in het zuiden tot tweederangs burgers werd gemaakt.

dingen veranderden niets aan hun inferieure status. In 1948 hief president Truman de rassenscheiding in de strijdkrachten formeel op met *Executive Order 9981*, een decreet dat hem de mogelijkheid bood uitvoering van de beoogde maatregelen af te dwingen. Zijn bedoelingen waren goed. Er was echter veel verzet en grote veranderingen lieten op zich wachten.

Op 17 mei 1954 deed het Amerikaanse Hooggerechtshof (*Supreme Court*) uitspraak in een zaak die was aangespannen door Oliver Brown, een zwarte metaalbewerker, en nog enkele andere ouders, tegen de *Board of Education* van Topeka, Kansas. Hun kinderen gingen naar een zwarte school. Gesteund door een jurist van de National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), Thurgood Marshall, hadden zij betoogd dat het onderwijs op een gesegregeerde, zwarte school onherroepelijk van mindere kwaliteit was dan dat op een blanke school. Met verschillen in intelligentie had dit niets te maken. Aan het onderwijs voor zwarte kinderen werd simpelweg veel minder geld besteed. Het hele principe van '*separate, but equal*' kwam in de praktijk neer op '*separate and unequal*'.¹⁷ In de staat Mississippi was het verschil het grootst. Daar werd aan een zwarte leerling vijftien procent besteed van het bedrag dat voor een blanke leerling werd neergeteld. Maar ook in de zestien (!) andere staten - plus het *District of Columbia* - waar segregatie de regel was, en in de vier staten waar de wet het aan de plaatselijke autoriteiten overliet om voor of tegen segregatie te kiezen, was het nergens meer dan vijftig procent.

Het Hooggerechtshof stelde de klagers in het gelijk. Daarmee was de uitspraak van 1896 in de zaak '*Plessy vs. Ferguson*' ongedaan gemaakt. Wat het Hof echter niet deed was de kwestie principieel naar een hoger niveau tillen, door bijvoorbeeld te verklaren dat de grondwet kleurenblind was en daarom überhaupt elke vorm van discriminatie verbood. In zoverre ging '*Brown*' zelfs nog minder ver dan de enige dissidente rechter in '*Plessy vs. Ferguson*', John Marshall Harlan, een halve eeuw eerder al was gegaan.¹⁸

Dit alles vond plaats in de periode-Eisenhower (1953-1961). Deze president had het hart wel op de goede plaats, maar hij moest ook rekening houden met het behoudende politieke klimaat van zijn tijd. Hij had leergeld

17 Thurgood Marshall (1908-1993) zou in 1967 de eerste Afro-Amerikaanse rechter in het Hooggerechtshof worden. Hij trad terug in 1991. Hij werd benoemd door president Lyndon Johnson, de vader van de '*Great Society*'.

18 James T. Patterson, *Brown V. Board of Education: A Civil Rights Milestone and Its Troubled Legacy* (Oxford 2002) geeft een uitstekend overzicht van de gebeurtenissen en gaat ook in op de vraag of er daarna sprake is geweest van een '*white backlash*'.

betaald in zijn eerste termijn, toen de anticommunistische heksenjacht van senator Joseph McCarthy het land op stelten had gezet. McCarthy had zijn hand overspeeld en was uiteindelijk bezweken onder zijn eigen overmoed. Niettemin had Eisenhower voor eens en voor altijd begrepen hoe de angst voor 'links' radicalisme door de Koude Oorlog was gevoed. Een deel van zijn eigen partij zag de zwarte bevolkingsgroep als een potentiële vijfde colonne voor het communisme, zoals ook nogal wat Democratische senatoren uit het zuiden (zoals James Eastland van Mississippi) hun verzet tegen 'Brown' mede stoelden op communistenvrees.¹⁹ Eisenhower durfde, kortom, zijn nek niet uit te steken. De *Civil Rights Movement* had echter geen presidentiële steun nodig om na 'Brown' vleugels te krijgen. Het Hof van opperrechter Earl Warren had misschien wel zonder het te willen het signaal gegeven dat het formele recht in deze strijd aan de kant van de rechtvaardigheid stond.

Dat gaf de zwarte burger moed. Het was geen toeval dat Rosa Parks, een actief lid van de NAACP, op 1 december 1955 haar zetel in de stadsbus van Montgomery, Alabama, weigerde af te staan aan een blanke. Hiermee begon een protestactie die dertien maanden zou duren. Uiteindelijk was het opnieuw het Hooggerechtshof dat de kwestie beslechtte, door segregatie in het openbaar vervoer 'in strijd met de grondwet' (het veertiende amendement) te verklaren. De boycotacties waren een springplank voor zwarte leiders als Martin Luther King, jr. en Ralph Abernathy. Zij zouden in de jaren zestig nog vaak van zich laten horen. Het was mede aan hun morele gezag te danken dat 'Jim Crow' in die periode in een complex van wetten de doodsteek kreeg.

Eisenhowers Democratische opvolger John F. Kennedy (1961-1963) zette om al even politieke redenen als 'Ike' louter voorzichtige stappen op het gebied van *civil rights*, al maakte hij wel de verplichte gebaren van goede wil jegens de leiders van de beweging. Op zijn conto staat dat hij een half jaar voordat hij werd vermoord met een redelijk vergaand wetsvoorstel kwam (de *Civil Rights Act*), maar het was op dat moment nog onduidelijk wat daarvan worden zou. Het Congres was er niet bepaald klaar voor. Na de moord in november 1963 echter ontstond ineens een veel gunstiger klimaat voor dit soort wetgeving. Het land verlangde er na deze schande naar zich van zijn beste kant te laten zien. En zo kon onder Lyndon B. Johnson (1963-1969) de echte sprong voorwaarts worden gemaakt. Deze president, zelf afkomstig uit het zuiden (Texas), had een legitimatiepro-

19 James T. Patterson, *Brown V. Board of Education*, XIX.

bleem. De Kennedy-clan vond hem lomp en weinig principieel. Ook het publiek zag hem scherp afsteken tegenover Kennedy's frisse voorkomen en fraaie retoriek en het was überhaupt erg lastig in de lange periode van nationale rouw - vanwege de moord op de vorige president - een eigen geluid te laten klinken. Johnsons antwoord op deze politieke uitdaging was een vlucht naar voren. Hij liet zien minstens zo progressief te zijn als Kennedy was geweest, door in hoog tempo een hele serie wetten door het Congres te jagen. De belangrijkste, de *Civil Rights Act* van 1965, had meer tanden dan het oude ontwerp van Kennedy, vooral door meer interventiemacht van de federale overheid.

The rest is history. Er was na Johnsons presidentschap nog een lange weg te gaan, maar vroeg of laat moest het ervan komen dat een zwarte man of vrouw tot president werd gekozen. Dankzij Lincoln was er vanaf 1861 in korte tijd veel vooruitgang geboekt. 'Plessy' had stilstand betekend. 'Brown' was een nieuwe start. In de jaren zestig werd de winst van 1954 juridisch hecht verankerd. Veertig jaar later raakten de ontwikkelingen in een stroomversnelling; de wandeling naar het einddoel werd een sprint. En zo kon het gebeuren dat een zwarte *president-elect* daar in Chicago, op 4 november 2008, de juichende menigte, blank en zwart, feliciteerde met 'jullie overwinning':

*'If there is anyone out there who still doubts that America is a place where all things are possible, who still wonders if the dream of our founders is alive in our time, who still questions the power of our democracy, tonight is your answer.'*²⁰

Misschien moet Barack Obama's verkiezing gezien worden als de ene zwaluw die nog geen zomer maakt. De economische achterstand van de zwarte bevolkingsgroep als geheel is enorm. Voordat daaraan een eind is gekomen, zal er nog veel water door de Potomac zijn gestroomd.

Maar een indrukwekkend 'begin van het einde' lijkt er te zijn. Keith Plessy en Phoebe Ferguson, nazaten van 'de' Plessy en 'de' Ferguson, hebben inmiddels ook de vrede tussen de families getekend, op de meest poëtische manier nog wel. Sinds kort bestaat er een *Plessy and Ferguson Foundation for Education and Reconciliation*, die voorlichting zal geven over de geschiedenis van de Civil Rights Movement en de gevaren van discriminatie. Amerika is, inderdaad, 'a place where all things are possible'.

20 Acceptance speech, 4 november 2008 (<http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/11/04/obama.transcript/>).